



## KULTURFÖRVALTNINGEN

STOCKHOLMS STADSMUSEUM MED MEDELTIDSMUSEET OCH  
STOCKHOLMSFORSKNINGEN

TJÄNSTEUTLÅTANDE  
DNR 4.1/3191/2011  
SID 1 (9)  
2011-09-12

Handläggare: Anna-Karin Ericson

Telefon: 08-508 31 569

Handläggare: Mårten Castenfors

Telefon: 08-508 31 332

Till

Kulturnämnden

**KuN 2011-09-27**

**Nr 8**

## Remissvar angående samråd om Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning

### Förslag till beslut

Kulturförvaltningen föreslår att kulturnämnden beslutar

1. Att förvaltningens tjänsteutlåtande godkänns samt att nämnden föreslår att stadsbyggnadsnämnden beslutar att *Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning* omarbetas i enlighet med förvaltningens synpunkter.
2. Att ärendet omedelbart justeras

### Sammanfattning

I samband med beslutet om översiktsplanen "Promenadstaden" fick stadsbyggnadsnämnden i uppdrag att ta fram en strategi för arkitektur och se över Stockholms byggnadsordning. *Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning* är det första resultatet av det arbetet och ett tematiskt tillägg till "Promenadstaden". Det fortsatta arbetet ska omfatta dokument som beskriver och visar på ett förhållningssätt till de olika stadsbyggnadskaraktärerna samt mer konkreta råd och riktlinjer. Kulturförvaltningen har på olika sätt deltagit i samtal om Arkitektur Stockholm och är positiv till en konkretisering av översiktsplanen som beskriver värden och understryker kravet på kvalitet i stadsbyggandet samt att man bör eftersträva ett helhetsperspektiv. Kulturförvaltningen menar att *Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning* är ett mycket viktigt dokument som bör ha en bred förankring i staden.

Förvaltningen är positiv till ambitionen om ett ökat samarbete mellan stadens förvaltningar, men önskar en mer konkret beskrivning av hur detta ska ske samt vem som har mandat i olika frågor. Förvaltningen menar att en samsyn om vad som är god kvalitet i stadsbyggande i alla lägen inte är möjlig utifrån våra respektive roller och uppdrag. Samsynen bör ligga i själva processens utformning snarare än innehållet. Förvaltningen med sitt kunnande inom områden såsom kulturhistoriska värden, konstnärlig gestaltning och erfarenhet av hur kultur kan integreras och berika stadslivet deltar gärna i utformningen av dessa processer.

*Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning* är relativt översiktlig och inte helt konsekvent samt ger uttryck för inriktningar som kan komma att leda till konflikter. Detta gör att dokumentet inte fullt ut fungerar som en funktionell strategi. Det är därför av största vikt att ytterligare fördjupande dokument snarast tas fram. Först när dessa dokument föreligger kan Byggnadsordningen ersättas. Det bör även förtydligas vilken status dessa dokument avses att få. I samband med detta vill förvaltningen framhålla att de stadsdelar och områden som i ÖP 99 är utpekade som miljöer där särskild uppmärksamhet ska ägnas åt kulturhistoriska värden redovisas redan i föreliggande dokument och inte så som föreslås i kommande dokument.

Förvaltningen vänder sig mot synsättet att ny bebyggelse i alla lägen ska utformas så att den blir tydligt urskiljbar i stadsbilden. Här efterlyser förvaltningen ett mer nyanserat synsätt med utgångspunkt i befintliga kvaliteter och karaktärsdrag. Man menar i föreliggande dokument att det inte är önskvärt att låsa skala, höjd och volym med generella riktlinjer. Förvaltningen anser dock att generella riktlinjer och kriterier kan bidra till en mer långsiktig stadsplanering som utgår från ett helhetsperspektiv.

Förvaltningen menar vidare att det för att tillgodose riksintressena för kulturmiljövården är av största vikt att hitta det skydd som är mest lämpligt för olika objekt och att använda de redskap som finns i Plan- och bygglagen genom att införa tydliga skyddsbestämmelser i detaljplaner.

## Underlag för beslut

Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning, samrådsförslag juni 2011. Dokumentet är ett tematiskt tillägg till Promenadstaden, översiktsplan för Stockholm och finns i sin helhet på [www.stockholm.se/arkitekturstockholm](http://www.stockholm.se/arkitekturstockholm)

Berit Svedberg  
Kulturdirektör

Ann-Charlotte Backlund  
Stadsantikvarie

## UTLÅTANDE

### Ärendet/Remissen

Ärendet har remitterats till kulturförvaltningen för svar senast 20 september 2011. Förvaltningen har medgivits förlängd remisstid till 27 september.

## Ärendets beredning

Ärendet har handlagts av Stadsmuseets kulturmiljöenhet och Stockholm konst.

## Bakgrund

I mars 2010 antogs en ny översiktsplan för Stockholm "Promenadstaden" (dock ännu ej fastställd då den är överklagad). Promenadstaden bygger på fyra strategier: stärk den centrala staden, satsa på attraktiva tyngdpunkter, koppla samman stadens delar och främja en levande stadsmiljö i hela staden. I samband med beslutet om översiktsplanen fick stadsbyggnadsnämnden i uppdrag att ta fram en strategi för arkitektur och att se över Stockholms byggnadsordning som var en del av Översiktsplan 99 och anger förhållningssätt till stadens karaktärsdrag. *Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning* är det första resultatet av det arbetet och ett tematiskt tillägg till "Promenadstaden".

Kulturförvaltningen har på olika sätt deltagit i samtal om Arkitektur Stockholm genom arbets-, referens-, expert-, och styrgrupper.

## Syfte

Arkitektur Stockholm är en samlande benämning och avser omfatta ett antal dokument som ska ligga till grund för Stockholms gestaltning. Syftet med föreliggande dokument *Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning* är att konkretisera översiktsplanens stadsutvecklingsstrategier. Dokumentet är indelat i fyra kapitel: Inledning, Arkitekturens möjligheter, Processer för hög kvalitet i stadsbyggandet och Stockholms identitet och utveckling. Till varje kapitel redovisas ett antal riktlinjer.

Det fortsatta arbetet inom Arkitektur Stockholm ska omfatta dokumenten *Arkitektur Stockholm – Stadsbyggnadskaraktärer* och *Arkitektur Stockholm – Råd och riktlinjer*. I det förstnämnda dokumentet ska stadens värden och olika stadsbyggnadskaraktärer med riktlinjer för den fortsatta planeringen redovisas mer detaljerat. Dokumentet ska utgå från Stockholms byggnadsordning. I *Arkitektur Stockholm – Råd och riktlinjer* ska stadens principer för utformning av till exempel balkonger och takkupor redovisas.

## Förvaltningens synpunkter

Som helhet ser förvaltningen positivt på Arkitektur Stockholm så som en konkretisering av översiktsplanens stadsutvecklingsstrategier och en plattform för vidare samtal om Stockholms utveckling. Förvaltningen är positiv till att

*Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning* lyfter fram och ger uttryck för en ambition om ökat samarbete och mer kunskapsutbyte mellan stadens förvaltningar. Kulturförvaltningen har stora förhoppningar om att den planerade fördjupningen i kommande dokument ska leda till en ännu tydligare strategi.

Förvaltningens synpunkter redovisas vidare här kapitel för kapitel enligt upplägg i *Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning*. Synpunkterna är dock giltiga för flera olika kapitel då vissa skrivningar upprepas på flera ställen i dokumentet.

### **Kapitel 1. Inledning**

Att staden växer och förändras är en del av stadens natur och dynamik och också en viktig del i det kulturhistoriska förloppet. Förvaltningen ser mycket positivt på att fördjupade underlag tas fram som beskriver värden och understryker kravet på kvalitet i stadsbyggandet och instämmer helt med att planeringen måste ske utifrån ett helhetsperspektiv och i dialog med medborgare och stadsbyggandets olika aktörer. Förvaltningen menar att *Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning* är ett mycket viktigt dokument som bör ha en bred förankring i staden. Kommunfullmäktige kommer att besluta om föreliggande dokument men det är oklart hur övriga dokument kommer att hanteras och vilken status de får, något som bör förtydligas.

De framtagna riktlinjerna i *Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning* är i många delar mycket bra. Dock upprepas de i motsägelsefulla former på olika ställen i dokumentet, vilket bidrar till att det blir svårttytt och i vissa delar inkonsekvent. Riktlinjerna pendlar även mellan mycket konkreta och mer generella ställningstaganden och ibland sägs en sak i texten som sedan inte lika entydigt uttrycks i en riktlinje. Exempel på detta kommer att belysas längre fram i remissvaret. Sammantaget innebär detta att dokumentet i delar blir motsägelsefullt och inte fungerar fullt ut som en funktionell strategi.

Från denna aspekt är det av stor vikt att arbetet med stadsbyggnadskaraktärerna och råd och riktlinjer förverkligas och påskyndas. Först genom dessa dokument fullföljs en klar strategi för stadens fortsatta utveckling och först när dessa dokument föreligger kan byggnadsordningen ersättas. En tidplan och vem som ansvarar för detta bör tydliggöras.

### **Kapitel 2. Arkitekturens möjligheter**

Här beskrivs hur utformningen av det offentliga rummet och hur en tät stad med god tillgänglighet kan utformas samt vikten av att offentlig konst integreras i

arkitekturen. Man framför bland annat att en tät stad inte behöver jämföras med höga hus, vilket förvaltningen instämmer i.

Stockholm konst, den avdelning inom Kulturförvaltningen som ser till att 1% regeln efterlevs av stadens bolag och förvaltningar (dvs. att minst 1% av kostnaden för om, ny- och tillbyggnad av stadens mark och byggnader alltid skall avsättas för offentlig konst), ser positivt på att *Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning* lyfter fram och förstår värdet av en medveten konstgestaltning i stadens offentliga miljö. I enlighet med dokumentet ser förvaltningen att konsten berikar stadens rum – offentlig konst är en demokratisk rättighet och kan ses som garant för samtal, tillika fungera som signalgivare för boende i stadsutvecklingsområden. Förvaltningen vill dock framhålla nödvändigheten av att konsten beaktas tidigt i planeringsprocessen vilket i sin tur borgar för den genomtänkta och övergripande gestaltungsstrategi som staden efterlyser. Det är viktigt att poängtera att det också avsätts resurser till den långsiktiga förvaltningen av konsten på gator och torg för att bibehålla de kvaliteter man eftersträvar i det offentliga rummet.

En målsättning som på flera ställen förs fram är att ny bebyggelse ska utformas så att den blir tydligt urskiljbar i stadsbilden. Detta synsätt kan i vissa fall vara en framgångsfaktor, men måste i andra fall nyanseras och ska inte i alla lägen vara ett riktmärke. Det riskerar då att stå i direkt konflikt till riktlinjen att hänsyn ska tas till befintlig bebyggelse och struktur. En så stark modernistisk skiljelinje mellan historien, det vill säga den befintliga bebyggelsen och samtiden, är inte i alla lägen önskvärd utifrån ett kulturhistoriskt perspektiv och kan därmed inte sägas ”tillföra nya årsringar som utvecklar vårt kulturhistoriska arv”. Mindre omfattande tillägg i befintliga miljöer är vanliga åtgärder i stadsutvecklingssammanhang. I dessa finns oftast ingen anledning att hänvisa till en helt ny årsring, utan den nya arkitekturen kan i stället på ett skickligt sätt anpassas till en karaktärsfull helhet som redan finns. En analys måste alltid göras utifrån den specifika platsens förutsättningar så att nyskapande arkitektur av hög kvalitet verkligen tillför något och inte medför att befintliga värden förstörs. I vissa fall kan detta innebära en mer anpassad, lågmäld arkitektur som underordnar sig det befintliga sammanhanget utan att för den skull utformas som en pastisch.

En annan riktlinje säger att entréer bör orienteras mot gatan. Detta kan få stora konsekvenser för en befintlig stadsstruktur och kan stå i konflikt med en riktlinje som säger att ny bebyggelse ska utgå från befintliga kvaliteter, förutsättningar och samband med övriga staden. Även här måste det finnas utrymme för olika lösningar beroende på sammanhanget.

### **Kapitel 3. Processer för hög kvalitet i stadsbyggandet**

Förvaltningen instämmer helt i att flera aktörer inom staden måste samverka och att det är viktigt att hitta arbetsmetoder som stödjer ett effektivt och kvalitativt samarbete. Förvaltningen tror dock inte att en samsyn om vad som är god kvalitet i stadsbyggandet i alla lägen är möjlig utifrån våra respektive roller och uppdrag. Samsynen bör istället ligga i själva processens utformning snarare än i innehållet. *Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning* bör tydligare klargöra hur dessa processer och metoder ska se ut, vem som ansvarar för vad och vem som har mandat i olika frågor.

Kulturförvaltningen har en bred kunskap inom flera viktiga områden som berör Arkitektur Stockholm såsom historisk kunskap om stadens utveckling och dess kulturhistoriska värden, konstgestaltning i stadens offentliga miljö och hur olika typer av kultur kan berika staden. Genom att förvaltningen på ett tidigt stadium kommer med i planeringsprocesser kan dessa beståndsdelar arbetas in och beaktas. Förvaltningen ser även att vi har en roll i utarbetade av olika metoder och analyser för att säkerställa en god utformning av olika processer.

Dokumentet tar upp vikten av kontinuerlig utvärdering och att stadsbyggnadsnämnden tidigt bör ta fram utvärderingskriterier för att säkra ett projekts kvalitet. Förvaltningen vill understryka vikten av detta och menar att ett synnerligen viktigt kriterium, som i dokumentet inte omnämns i detta sammanhang, bör vara hur befintliga kulturhistoriska värden och stadsbilden beaktas. Detta är inte minst viktigt i tävlingssammanhang där ofta internationella arkitektkontor deltar, som inte kan förväntas ha en djupare historisk kunskap om en specifik plats.

Förvaltningen ser med utgångspunkt från dessa synpunkter att de riktlinjer som tagits fram för Processer för hög kvalitet i stadsbyggande förtydligas.

### **Kapitel 4. Stockholms identitet och utveckling**

I detta kapitel avser man att identifiera och beskriva Stockholms karaktär och grundläggande värden samt hur det fortsatta arbetet med stadens utveckling ska bedrivas med utgångspunkt i översiktsplanens fyra stadsutvecklingsstrategier. Ledorden är täthet, stadsmässighet och kvarterstaden. Samtidigt säger man att stadens grundläggande värden ska vara en utgångspunkt och att bebyggelsens årsringar är ett av Stockholms karaktärsdrag och del av stadens identitet. Förvaltningen ser att dessa båda inriktningar kan komma att stå i konflikt mot varandra, men denna intressekonflikt nämns endast i förbifarten. På sid 25 sägs "... att det kulturhistoriska värdet av bebyggelsens tydliga årsringar ska vägas mot

behovet av att skapa en mer sammanhållen stad.” Det är här formulerat som att det är det kulturhistoriska värdet som i så fall har en underordnad betydelse. Om stadens grundläggande värden och de olika stadsbyggnadskaraktärerna verkligen ska vara en utgångspunkt menar förvaltningen att en mer nyanserad inriktning är nödvändig. Kvartersstaden och täthet kan därför inte ensidigt vara en princip för bebyggelsens utvidgning i närförorterna eller i andra delar av staden.

På flera ställen i dokumentet sägs att ”mindre värdefulla grönområden” kan komma att tas i anspråk för bebyggelse. Vad som avses med ”mindre värdefulla grönområden” preciseras dock inte. Här ser förvaltningen ett behov av en djupare analys som förutom t.ex. rekreation och ekologiska värden även tar hänsyn till kulturhistoriska värden. Förvaltningens förhoppning är att detta kan ske i arbetet med ett nytt parkprogram som pågår parallellt med Arkitektur Stockholm. De program som avses tas fram för olika samband och sammankopplingar av stadsdelar bör även omfatta kulturhistoriska perspektiv både på ”det gröna” och på bebyggelseområden.

Förvaltningen ser mycket positivt på att de stadsdelar som anges som tyngdpunkter i översiktsplanen ska ha en formulerad stadsbyggnadsstrategi med utgångspunkt i varje stadsdels specifika förutsättningar och unika karaktär. Därför bör riktlinjen omfatta ett krav på detta och formuleringen ”... Planprocesserna kan med fördel inledas med att ta fram en lokal stadsbyggnadsstrategi...” bör skärpas. Det är även positivt att man vid andra komplexa planeringsförutsättningar kan ta fram en stadsbyggnadsstrategi som föregår programarbetet. Självklart ser förvaltningen att den kulturhistoriska aspekten alltid finns med i detta arbete.

I texten beskrivs naturlandskapets förutsättningar och de karaktäristiska landskapselement som präglar Stockholm och att dessa bör vara utgångspunkten för den fortsatta utvecklingen. Förvaltningen vill understryka vikten av detta. I de riktlinjer som redovisas saknar dock förvaltningen en mer restriktiv skrivning som tydligare värnar de unika landskapselementen, inte minst vattenrummen.

Vidare beskrivs hur stadens siluett tecknas genom taklandskapet och naturens förutsättningar. Här framhålls vikten av att skapa en helhetssyn vad beträffar behov och åtgärder och inriktning för den fortsatta planeringen, något som förvaltningen helt instämmer i. Därför bör man inte bara överbäga att ta fram riktlinjer för den pågående och fortsatta skalförskjutningen som påbyggnader medför, utan snarast påbörja detta arbete. Man säger vidare att det inte är önskvärt att med generella riktlinjer låsa skala, avseende höjd och volym. Förvaltningen menar att stadsplanering måste ses i ett längre perspektiv. För att uppnå en långsiktighet i planeringen och möjliggöra en helhetssyn är det viktigt att ha



generella riktlinjer och kriterier som utgår från analyser av platsens förutsättningar. Detta för att kunna granska varje enskilt projekt utifrån underbyggda bedömningsgrunder så att en rättssäkerhet kan uppnås i planeringsprocessen. I detta arbete blir de i texten beskrivna analyser som på ett tidigt stadium beskriver konsekvenserna för de kulturhistoriska värdena och stadsbilden ett synnerligen viktigt instrument.

I ÖP 99 finns ett antal stadsdelar och områden utpekade där särskild uppmärksamhet ska ägnas åt kulturhistoriska värden. Enligt *Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning* ska dessa miljöer ska hanteras i *Arkitektur Stockholm – Stadsbyggnadskaraktärer*. Förvaltningen menar att det redan i nuläget finns ett stort behov av att redovisa vilka dessa områden är och vilken status de har. Förvaltningen föreslår därför att de områden som är utpekade i ÖP 99 samt de områden som förvaltningen genom Ytterstadsprojektet föreslagit bör tillkomma ska redovisas i föreliggande dokument. Förvaltningen ser vidare positivt på den tydliga skrivningen som innebär att Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering av enskilda fastigheter ska utgöra underlag för bygglovprövning och detaljplanering.

Vidare beskrivs hur staden ska tillgodose riksintressen för kulturmiljövården. Denna skrivning är något oklar och beskrivs som en fortsatt process mellan staden och länsstyrelsen. Här skulle ett förtydligande behövas. Förvaltningen vill även framhålla att ett arbete med att beskriva Stockholms riksintressen pågår genom boken *Tidernas Stockholm* som är ett samarbete mellan länsstyrelsen och Stadsmuseet. Detta arbete omfattar även en översyn över riksintressena i ytterstaden. Man säger vidare att ”Införande av skyddsbestämmelser av miljöer och byggnader ska övervägas som en sista åtgärd om så krävs för att undvika påtaglig skada.” Vad som menas med detta är mycket otydligt och det synes vara en sammanblandning av olika lagstiftningar. Förvaltningen menar att det är av största vikt att hitta det skydd som är mest lämpligt för olika objekt och att använda de redskap som finns i Plan- och bygglagen genom att införa tydliga skyddsbestämmelser i detaljplaner. Här bör man även överväga att göra tilläggsbestämmelser till befintliga detaljplaner som redovisar hur man avser att tillgodose kulturhistoriska värden.

Det finns även en otydlighet i skrivningen att det för riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården är stadens karaktärsdrag så som de beskrivs i *Arkitektur Stockholm* som är det mest väsentliga i riksintresset. Vilka karaktärsdrag syftar man då på? Motiveringen till riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården har tagits fram och beslutats av Riksantikvarieämbetet och kommer även vidare att beskrivas i *Tidernas Stockholm*.





Slutligen vill förvaltningen framhålla att processen kring framtagandet av föreliggande dokument med olika workshops och samtal varit intressant och bra. Förvaltningen ser även positivt på att kompetenser från olika områden funnits med i referensgruppen, expertgruppen och styrgruppen. Förvaltningen ser fram emot ett fortsatt deltagande i Arkitektur Stockholm.